

SPIS TREŚCI

Autorzy do Czytelników — zamiast dedykacji	V
Przedmowa (Anna Sucheni-Grabowska)	VII

PIASTOWIE

(Małgorzata Żaryn)

Polska pierwszych Piastów	1
--	----------

Europa Zachodnia we wczesnym średniowieczu (1). Ludy słowiańskie (1). Pierwsze państwa Europy Środkowo-Wschodniej (2). Państwo Polan (2). Państwo Wiślan (3). Państwo Mieszka (3). Chrzest Polski (966) (4). Walka o kształt Polski (4). Organizacja państwa Mieszka (5). Bolesław Chrobry (5). Misja biskupa Wojciecha do ziemi Prusów (5). Zjazd gnieźnieński (1000) (6). Wojny polsko-niemieckie (1002–1018) (6). Wyprawa kijowska (1018) (7). Państwo Bolesława Chrobrego (7). Koronacja (1025) (7). Organizacja państwa pierwszych Piastów (8). Kryzys monarchii (11). Odbudowa państwa (11). Polityka wewnętrzna Kazimierza (12). Schizma wschodnia (12). Walka cesarstwa z papieżem (13). Wzrost znaczenia Polski na arenie międzynarodowej (14). Rozwój wewnętrzny państwa (14). Upadek króla Bolesława Śmiałego (15). Władysław Herman księciem Polski (15). Zbigniew i Bolesław Krzywousty (16). Wojna z Niemcami (1109) (16). Bolesław Krzywousty księciem całej Polski (17). Przywrócenie Pomorza Polsce (17). Konflikt z cesarstwem (18). Testament Krzywoustego (18). Kultura polska (X–XII). Kraj i ludzie (19). Podsumowanie (21).

Polska w dobie rozbitcia dzielnicowego	23
---	-----------

Sytuacja w Europie (22). Zasada senioratu (22). Upadek zasady senioratu (23). Sprawa dźwinięta do Polski (1226) (25). Podbój Prus (1231–1283) i powstanie państwa krzyżackiego (25). Wzrost znaczenia możnych i Kościoła (26). Przemiany gospodarcze (27). Czynniki jednoczące (28). Państwo Henryków śląskich (28). Najazd Tatarów (30). Jednocząca rola Kościoła (30). Przemiany społeczne (32). Lokacje na prawie niemieckim (33). Próby zjednoczenia państwa (34). Rządy Przemysławów w Polsce (35). Kultura polska w dobie rozbitcia dzielnicowego (35). Podsumowanie (38).

Zjednoczone Królestwo dwóch ostatnich Piastów	39
--	-----------

Europa w XIV w. (39). Walka Władysława Łokietka o zjednoczenie kraju (39). Utrata Pomorza Gdańskiego (1308) (40). Bunt wójta Alberta (40). Koronacja (1320) (40). Proces w Inowrocławiu. Polityka zagraniczna króla (41). Wojna z Krzyżakami (41). Sytuacja Polski (42). Polityka zagraniczna Kazimierza Wielkiego (42). Przyłączenie

Rusi Halickiej (43). Zhołdowanie Mazowsza (44). Polityka północna króla (45). Reformy wewnętrzne (46). Korona Królestwa Polskiego (47). Zjazd monarchów w Krakowie (48). Układy o następstwo tronu (49). Kultura polska za panowania ostatnich Piastów (49). Podsumowanie (50).

ANDEGAWENOWIE

(Małgorzata Żaryn)

Sytuacja w Królestwie Polskim (51). Pakty koszyckie (51). Bezkrólewie po śmierci Ludwika (52). Jadwiga — królem Polski. Małżeństwo z Jagiełłą (53). Ponowne przyłączenie Rusi Halickiej (54). Działalność Jadwigi (54).

JAGIELLONOWIE

(Małgorzata Żaryn)

Monarchia jagiellońska w XV w. 56

Dawna Litwa (56). Przyczyny unii polsko-litewskiej (57). Unia w Krewie (58). Chrzest Litwy (59). Zmiany w charakterze związków Polski z Wielkim Księstwem Litewskim (60). Wielka wojna z Krzyżakami (60). Dyplomatyczna walka z Zakonem na soborze w Konstancji (62). Unia horodelska (1413) (62). Wzajemne stosunki między Polską a Litwą (63). Polityka wewnętrzna za panowania Jagiełły (64). Rządy Zbigniewa Oleśnickiego (65). Władysław III na tronie węgierskim (66). Sytuacja w Polsce (67). Kazimierz Jagiellończyk królem Polski (67). Rządy Kazimierza na Litwie (68). Wzmocnienie pozycji króla w Polsce (69). Uprawnienia polityczne stanu szlacheckiego. Początki parlamentaryzmu (69). Sytuacja w państwie Zakonu krzyżackiego (71). Powstanie Związku Pruskiego (72). Wcielenie Prus do Królestwa Polskiego (1454) (72). Wojna trzynastoletnia z Zakonem krzyżackim (73). Prusy Królewskie (74). Jagiellonowie w Czechach i na Węgrzech (74). Wyprawa mołdawska (75). Statuty piotrkowskie (1496). Zmierzch równowagi stanów (75). Przodująca rola Gdańska (76). Wojna litewsko-moskiewska (76). Próba wprowadzenia rządów senatu w Królestwie Polskim (77). Osiągnięcia „demokracji szlacheckiej”. Konstytucja *Nihil novi* (78). Kultura polska w XV w. (79). Odrodzenie (81). Podsumowanie (82).

Polska „złotego wieku” 82

Zygmunt I władcą Polski i Litwy (82). Zjazd wiedeński (1515) (83). Ostatnia wojna z Zakonem krzyżackim (83). Powstanie Prus Książęcych (83). Między Habsburgami a Turcją. Polityka Zygmunta w stosunku do Węgier (84). Zatargi z Mołdawią (85). Wojny z państwem moskiewskim (85). Wcielenie Mazowsza do Polski (87). Polityka wewnętrzna Zygmunta I (87). Próby wzmocnienia pozycji dynastii (89). Rokosz lwowski (89). Rządy Zygmunta Augusta na Litwie (89). Ruch egzekucyjny (90). Walka o panowanie nad Bałtykiem (91). Przystąpienie króla do reform egzekucyjnych (93). Reformy ustrojowe (93). Unia lubelska (1569) (94). Sprawa Prus Królewskich (95). Reformacja (95). Reformacja w Polsce (96). Folwark szlachecki (97). Stosunki społeczne na wsi. Poddanie (98). Miasta w Polsce (99). Kultura polska „złotego wieku” (101). Podsumowanie (103).

KRÓLOWIE ELEKCYJNI

(Alicja Dybkowska)

Między Jagiellonami a Wazami 105

Rzeczpospolita (105). Bezkrólewie (106). Sejm konwokacyjny (106). Elekcja Henryka Walezego (1573) (107). Artykuły henrykowskie i *pacta conventa* (108). Poselstwo po Henryka (109). Panowanie i wyjazd Henryka (109). Drugie bezkrólewie (109). Elekcja

Anny Jagiellonki i Stefana Batorego (1545) (110). Wojna z Rosją o Inflanty (110). Rządy Stefana Batorego (111). Jan Zamoyski (111). Schyłek panowania Batorego (111).	
Wazowie na tronie polskim	112
Zmiany wewnątrz stanu szlacheckiego (112). Początki panowania Zygmunta III Wazy (113). Reforma katolicka i jezuita (114). Rokosz sandomierski (114). Zygmunt III królem szwedzkim (115). Wojny szwedzko-polskie (116). Walki ze Szwecją a wojna trzydziestoletnia (116). Stosunki z Rosją (117). Unia brzeska (1596) (118). Kozacy (118). Wojna z Turcją (118). Elekcja Władysława IV (1632) (119). Wojna z Rosją (119). Rozejm ze Szwecją w Sztumskiej Wsi (1635) (120). Polityka wyznaniowa Władysława IV (120). Ostatnie lata panowania Władysława IV (121). Organizacja Kozaczyny (122). Początek wojen kozackich. Śmierć Władysława IV (122). Dalsze losy wojen kozackich (124). Unia hadziacka (125). Wojna z Rosją (126). Potop szwedzki (1655) (126). Utrata lenna pruskiego (1657) (129). Pokój w Oliwie (1660) (129). Osłabienie Rzeczypospolitej (130). Rozszerzenie kompetencji sejmików (130). <i>Liberum veto</i> (132). Między projektami reform a polityką dynastyczną (133). Podsumowanie (133).	
Powrót „Piastów”	134
Michał Korybut Wiśniowiecki królem (1669) (134). Wojna z Turcją (134). Jan Sobieski na tronie (1674) (135). Odsiecz wiedeńska (1683) (136). Ostatnie lata panowania Jana III Sobieskiego (136). Kultura polska w XVII w. (138). Sarmatyzm (138). Sztuka i kultura baroku (140).	
Dynastia saska	141
August II na tronie polskim (1696) (141). Najazd szwedzki w czasie wojny północnej (141). Konfederacja tarnogrodzka (143). Sejm „niemy” (1717) (143). Kryzys gospodarczy i społeczny (144). Początki ingerencji Rosji, Prus i Austrii w sprawę Rzeczypospolitej (144). Elekcja 1733 r. (145). Rządy Augusta III (146). Idee oświecenia (146). Nowe programy reform ustrojowych (146). Kultura czasów saskich (147). Początki zmian w szkolnictwie i kulturze (147). Podsumowanie (148).	
Panowanie Stanisława Augusta Poniatowskiego	148
Elekcja Stanisława Poniatowskiego (1764) (148). Początki panowania Stanisława Augusta (149). Sprawa dysydentów (150). Prawa kardynalne (1768) (150). Konfederacja barska (1768–1771) (150). Pierwszy rozbiór Rzeczypospolitej (1772) (151). Rada Nieustająca (152). Przemiany gospodarcze i społeczne (152). Przemiany kulturowe (153). Komisja Edukacji Narodowej (153). Literatura czasów stanisławowskich (154). Publicystyka (154). Teatr Narodowy (155). Rozwój życia kulturalnego (155). Sejm Czteroletni (1788–1792) (155). Konstytucja 3 maja 1791 r. (157). Targowica i wojna rosyjsko-polska 1792 r. (158). Drugi rozbiór Rzeczypospolitej (1793) (158). Powstanie kościuszkowskie (1794) (159). Trzeci rozbiór Rzeczypospolitej i utrata niepodległości (1795) (162). Podsumowanie (162).	
NARÓD BEZ PAŃSTWA (Alicja Dybrowska)	
Epoka napoleońska	164
Ziemie Rzeczypospolitej po upadku państwa (164). Świadomość narodowa Polaków (165). Legiony polskie we Włoszech (165). Tradycja Legionów (167). Powstanie Księstwa Warszawskiego (168). Konstytucja Księstwa Warszawskiego (169). Wojna 1809 r. (170). Wojna 1812 r. (170). Podsumowanie (171).	
Ziemie Rzeczypospolitej w epoce powstań narodowych	171
Kongres wiedeński (171). Sprawa polska na kongresie wiedeńskim (171). Sytuacja	

prawna ziem polskich (172). Święte Przymierze (172). Konstytucja Królestwa Polskiego (1815) (172). Ożywienie gospodarcze w Królestwie Polskim (172). Nauka, oświata i kultura w Królestwie Polskim (173). Romantyzm (173). Ziemie włączone do cesarstwa rosyjskiego (174). Powstanie opozycji sejmowej w Królestwie Polski (174). Tajne związki w Królestwie i na ziemiach zabranych (174). Sąd sejmowy (175). Wybuch powstania listopadowego (175). Władze powstańcze (175). Wojna polsko-rosyjska 1831 r. (176). Upadek powstania (178). Znaczenie powstania listopadowego (178). Emigracja popowstaniowa (179). Ugrupowania polityczne Wielkiej Emigracji (179). Dyplomacja Hotelu Lambert (181). Więzy emigracji z krajem (181). Polska kultura na emigracji (182). Represje popowstaniowe w Królestwie Polskim (182). Represje na ziemiach zabranych (183). Zmiany w zaborze pruskim (183). Sytuacja w zaborze austriackim (184). Działalność spiskowa na ziemiach polskich po powstaniu (184). Powstanie krakowskie 1846 r. (185). Rabacja galicyjska 1846 r. (187). Przemiany społeczne w Europie w pierwszej połowie XIX w. (187). Wiosna Ludów w Europie (187). Wiosna Ludów na ziemiach polskich (188). Polacy w europejskiej Wiośnie Ludów (188). Rozwój gospodarczy zaboru rosyjskiego (189). Wojna krymska (1853–1856) i jej skutki (189). Manifestacje patriotyczne w Królestwie Polskim (189). Uwłaszczenie w Rosji (190). Działalność Aleksandra Wielopolskiego (190). Biali i Czerwoni (190). Wybuch powstania styczniowego (191). Walki powstańcze (192). Dyktatura Romualda Traugutta (193). Upadek powstania (193). Znaczenie powstania styczniowego (194). Podsumowanie (194).

Między klęską powstania styczniowego a wybuchem I wojny światowej 195

Represje popowstaniowe (195). Prześladowanie Kościoła (195). Rუსyfikacja szkolnictwa i tajne nauczanie (196). Program pracy organicznej w Królestwie Polskim (196). Kultura i sztuka w zaborze rosyjskim (197). Polityka władz pruskich (197). Kulturkampf — walka o kulturę (198). Walka o ziemię (198). Obrona przed germanizacją (199). Odrodzenie narodowe na Warmii, Mazurach, Śląsku i Kaszubach (200). Autonomia galicyjska (201). Oświata, nauka i kultura w zaborze austriackim (202). Zesłańcy i przesiedleńcy w głąb Rosji (203). Emigranci polityczni (204). Emigracja zarobkowa (204). Przemysł na ziemiach polskich (205). Przemiany społeczne na ziemiach polskich (206). Lojaliści (206). Ruch ludowy (207). Ruch robotniczy (208). Obóz narodowy (210). Narodowy ruch ukraiński w Galicji (210). Narodowy ruch litewski na ziemiach zaboru rosyjskiego (211). Polacy wobec wojny japońsko-rosyjskiej (212). Rewolucja 1905–1907 r. w Rosji i na ziemiach polskich (212). Znaczenie rewolucji (214).

Sprawa polska w I wojnie światowej 215

Polskie partie polityczne w przededniu wybuchu wielkiej wojny (215). Rozwój organizacji o charakterze wojskowym (216). Ziemie polskie w latach 1914–1916 (216). Sprawa polska na arenie międzynarodowej (218). Kryzys przysięgowy i powstanie Rady Regencyjnej (218). Komitet Narodowy Polski (219). Sytuacja na froncie wschodnim (1917–1918) (220). Deklaracja prezydenta Wilsona (222). Odzyskanie niepodległości (222).

II RZECZPOSPOLITA

(Jan Żaryn)

Pierwsze lata II Rzeczypospolitej 224

Polska w systemie powersalskim (224). Budowanie niepodległości (226). Porozumienie sił politycznych (228). Wybory do Sejmu Ustawodawczego (1919) (228). Działalność Sejmu Ustawodawczego (1918–1922) (229). Kwestia granicy wschodniej (231). Walki o Lwów

(231). Oswobodzenie Wilna z rąk bolszewików (232). Wyprawa kijowska (232). Wojna 1920 r. (233). Bitwa warszawska 1920 r. (234). Zajęcie Wileńszczyzny (234). Pokój ryski (1921) (235). Walka o granice zachodnie (235).	
Polska w okresie rządów parlamentarnych	237
Ludność i terytorium państwa (237). Wybory 1922 r. (238). Kryzys ekonomiczny i reforma Grabskiego (239). Mniejszości narodowe w latach dwudziestych (241).	
II Rzeczpospolita pod rządami Józefa Piłsudskiego	243
Kryzys demokracji parlamentarnej w Europie (243). Przyczyny przewrotu majowego w Polsce (243). Przewrót majowy (1926) (244). Wybory 1928 r. (246). Walka sanacji z opozycją parlamentarną i pozaparlamentarną (246). Kryzys gospodarczy (247). Konstytucja kwietniowa (248).	
Ostatnie lata II Rzeczypospolitej	250
Piłsudscy bez Piłsudskiego (250). Ruch ludowy (252). Obóz narodowy (253). Ruch robotniczy (254). Front Morges (254). Konserwatyści (255). Wśród mniejszości narodowych (255). Kościół katolicki i inne wyznania w Polsce (257).	
Życie społeczne i kulturalne II Rzeczypospolitej	258
Dziedzictwo (258). Samorząd terytorialny (258). Życie stowarzyszeniowe (259). Związki zawodowe (260). Ruch spółdzielczy (260). Oświata. Życie kulturalne (261).	
Polacy poza granicami II Rzeczypospolitej	263
Polonia (263). Polacy w ZSRR (263).	
W stronę wojny	264
Polityka zagraniczna II Rzeczypospolitej (264). Bezpośrednie przyczyny wybuchu II wojny światowej (266). Podsumowanie (267).	

POLSKA W CZASIE II WOJNY ŚWIATOWEJ

(Jan Żaryn)

Atak Niemiec i ZSRR na Polskę (268). Powstanie rządu polskiego na uchodźstwie (271). Europa w okresie przewagi niemiecko-radzieckiej (1939–1941) (271). Ziemie polskie pod okupacją niemiecką (272). Sytuacja Żydów (276). Obozy koncentracyjne (276). Polskie ziemie wschodnie pod okupacją radziecką (276). Ludność ukraińska, białoruska i żydowska (278). Wileńszczyzna (278). Polskie państwo podziemne (278). Powstanie wielkiej koalicji (281). Działalność rządu polskiego (1941–1943) (284). Eksterminacja Żydów (285). Prześladowania Polaków (285). Ziemie wschodnie II Rzeczypospolitej pod okupacją niemiecką (1941–1943) (287). Funkcjonowanie państwa podziemnego (288). Powstanie w getcie warszawskim (290). Najważniejszy rok wojny (1944) (291). Podziemie komunistyczne (293). Akcja „Burza” (294). „Polska lubelska” (295). Powstanie warszawskie (296). Życie stolicy w powstaniu (298). Sytuacja po upadku powstania warszawskiego (299). Konferencja w Jałcie (300). Polskie reakcje na Jałtę (300). Aresztowanie „szesnastu” (301). Podsumowanie (302).	
POLSKA POD DOMINACJĄ ZSRR (Jan Żaryn)	
Utrwalanie i rządy władzy komunistycznej w Polsce (1945–1956)	303
Początek „zimnej wojny” (303). Powojenny start Polski (304). Powstanie Tymczasowego	

Rządu Jedności Narodowej (305). Działania komunistów (06). Reformy społeczno-gospodarcze (306). Podziemie niepodległościowe (308). Podziemie ukraińskie w Polsce (309). Prawdziwe oblicze „demokracji ludowej” (310). Pogrom kielecki (311). Wybory styczniowe (311). Sejm Ustawodawczy (311). W stronę jedyńowładztwa (312). Kościół katolicki w pierwszych latach po wojnie (313). Świat w epoce przewagi ZSRR (1948–1956). Dyktatura komunistyczna w Polsce (1948–1956) (314). Terror komunistyczny w Polsce (315). Walka z Kościołem katolickim (317). Gospodarka socjalistyczna (318). Życie społeczno-kulturalne (1945–1955) (319). Socrealizm (321).

Polska pod rządami Władysława Gomułki (1956–1970) 322

Sytuacja międzynarodowa w latach 1956–1970 (322). „Odwilż” (323). Poznański czerwiec (324). Polski październik (325). Likwidacja zdobyczy październikowych (326). Bezruch w gospodarce (327). List „34” (327). Millenium — tysiąclecie państwa polskiego (327). Marzec 1968 r. (329). Grudzień 1970 r. (330). Życie kulturalno-społeczne w latach sześćdziesiątych (331).

Czasy Edwarda Gierka (1971–1980) 333

Sytuacja międzynarodowa w latach siedemdziesiątych (333). Życie „na kredyt” (333). Czerwiec 1976 r. (335). Opozycja demokratyczna (335). Kardynał Karol Wojtyła — papieżem (336). Powstanie „Solidarności” (337). Życie kulturalno-społeczne w latach siedemdziesiątych (338).

Schyłek PRL (1980–1989) 339

Sytuacja międzynarodowa w latach osiemdziesiątych (339). Polska w okresie „Solidarności” (339). Stan wojenny i jego skutki (1981–1988) (311). Formy działalności podziemnej (342). Kościół katolicki w latach 1982–1988 (342). Świat wobec Polski (343). Sytuacja gospodarcza (343). Obrady „okrągłego stołu” (334). Wybory czerwcowe (345).

Polacy poza granicami państwa polskiego i mniejszości narodowe w PRL w latach 1945–1990 347

Polacy na Zachodzie (345). Polacy w ZSRR (347). Mniejszości narodowe w Polsce (348).

Ku III Rzeczypospolitej 348

Podsumowanie PRL (348). „Solidarność” u władzy (349). Jesień narodów (349). Lech Wałęsa prezydentem (349).

III RZECZPOSPOLITA

(Jan Żaryn)

Blaski i cienie polskiej transformacji (351). Ostatnie rządy „Solidarnościowe” (1991–1993) (352). Cztery lata bez przełomu (1993–1997) (353). Rządy niespełnionych nadziei (1997–2001) (356). W stronę przyszłości (358). Kościół katolicki w Polsce w latach dziewięćdziesiątych (359). Pielgrzymki Jana Pawła II do Polski (359). Życie społeczno-kulturalne w latach dziewięćdziesiątych (360).

Aneks 364

Książęta i królowie (wykaz i tablice genealogiczne) (364). Prezydenci (372)

Indeks nazwisk 373

Spis map 382

Mapy czarno-białe (382). Mapy kolorowe (383).

Spis ilustracji 384